

Rusreform i Norge

Norge har vært gjennom flere år med narkotikapolitisk debatt. Debatten resulterte i nedsettelsen av et utvalg som skulle vurdere hvordan ansvaret for narkotikalovbrudd skulle overføres fra politiet til helsevesenet. Man skulle gå «fra straff til hjelp».

Det var bred enighet om denne målsetningen, men da Rusreformutvalget la fram sin rapport, møtte de motstand fra flere hold. Mange mente at forslaget gikk for langt, og da reformen ble behandlet i Stortinget, ble den nedstemt.

Norge har ikke endret narkotikalovgivningen de senere årene. Politiets, påtalemyndighetens og domstolenes praksis har likevel endret seg som følge av debatten.

Narkotikapolitisk debatt

Debatten i forkant av FNs spesialsesjon om narkotikapolitikk (UNGASS) i 2016 ser ut til å ha vært en katalysator for narkotikadebatten i Norge.

Norge hadde lenge markert seg som ett av de mer liberale og «progressive» landene i den internasjonale debatten. Ett av de store stridsspørsmålene var avkriminalisering av narkotika. Flere land hadde avkriminalisert bruk og besittelse av små mengder narkotika. Mange mente at Norge burde gå den samme veien. Eksempelet det ofte ble vist til, var Portugal.

Flere brukerorganisasjoner og brukerstemmer tok til orde for avkriminalisering, fordi de mente det ville redusere stigma ved rusavhengighet, hindre ekstra belastning for en allerede sårbar gruppe og redusere terskelen for å søke hjelp.

Helseminister Bent Høie var i utgangspunktet skeptisk til en slik endring, men i ettertid pekte han på brukerstemmene som en viktig årsak til at han endret standpunkt. I oktober 2016 foreslo Høie for Høyres programkomité at ansvaret for å følge opp personer som bruker rusmidler, skal flyttes fra justissektoren til helse.

Rusreform

Da koalisjonsregjeringen bestående av Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre la fram sin regjeringsplattform noen måneder senere, inneholdt den et løfte om å «gjennomføre en rusreform for å sikre et bedre tilbud til rusavhengige, der ansvaret for samfunnets reaksjon på bruk og besittelse av illegale rusmidler til egen bruk overføres fra justissektoren til helsetjenesten.» Man brukte ikke begrepet «avkriminalisering», men dersom ansvaret for reaksjonen overføres til helsetjenesten, innebærer dette at man fjerner straffen. Helsesektorens oppgave er å hjelpe, ikke straffe pasienter.

I mars 2018 satte regjeringen ned Rusreformutvalget. Utvalgets mandat var å se på *hvordan* ansvaret for bruk og besittelse av narkotika kan overføres fra justissektoren til helsesektoren. At en slik overføring skulle skje, var altså allerede et premiss for arbeidet.

Det var bred politisk enighet om at rusavhengige trenger hjelp, ikke straff. Rusproblemer skulle forstås som et helseproblem som først og fremst krever medisinsk hjelp. Diskusjonen fokuserte imidlertid på «de tunge brukerne», de som allerede har et rusproblem. Det var mer uklart om all rusbruk skulle forstås som et helseproblem, eller om det bedre kan forstås som en risikoatferd som kan føre til helseproblemer.

Rusreformutvalgets forslag

I desember 2019 la Rusreformutvalget fram rapporten «Rusreform – fra straff til hjelp». I rapporten anbefaler de å avkriminalisere all bruk og besittelse av narkotika til egen bruk. Mengdene som anses til eget bruk er definert for å skille besittelse fra oppbevaring til videresalg. Grensene er imidlertid satt relativt høyt for at tunge brukere ikke skal overstige dem og dermed bli straffet for besittelse som i praksis er til eget bruk. Brukeren kan også besitte flere ulike stoffer samtidig, fordi dette gjenspeiler bruksmønsteret blant tunge brukere.

Politiet kan avdekke bruk, men siden bruk og besittelse ikke lenger er kriminalisert, er det ikke forholdsmessig å gjøre personransaker, ransaker hjemme, undersøke mobiltelefoner eller gjennomføre blod-/urinprøver for å bevise bruk.

Siden reaksjonen på bruk og besittelse er et hjelpetiltak fra helsetjenesten, er imidlertid beviskravene lavere: Istedenfor straff, får brukeren et pålegg om å møte for en rusrådgivende enhet som i første omgang skal informere om risikoen ved rusbruk og dernest forsøke å motivere brukeren til å ta imot videre oppfølging. Videre oppfølging anses imidlertid som helsehjelp, og er derfor frivillig.

Dersom brukeren ikke møter opp for den rusrådgivende enheten, skal enheten prøve å motivere vedkommende til å møte, men om de likevel ikke møter, får det ingen videre konsekvenser.

Rusreformutvalget skiller ikke mellom ulike grupper av brukere, enten det er tunge brukere eller ungdom som eksperimenterer med ulovlige rusmidler. Formålet med reformen er å hjelpe de tunge brukerne. Reglene må derfor utformes på en måte som beskytter denne gruppen. Siden det ikke er mulig å skille klart mellom ulike kategorier av brukere, må regelverket som gjelder for de tunge brukerne, gjelde for alle som bruker ulovlige stoffer.

Selv om målet med reformen var å gå «fra straff til hjelp», inneholder ikke reformforslaget noen styrking av behandlings- og tjenestetilbudet til rusbrukere. Dette lå heller ikke i Rusreformutvalgets mandat, men begrenser likevel mulighetene til å følge opp unge som har begynnende rusproblemer eller rusavhengige som trenger behandling.

Rusreformutvalgets rapport lå til grunn for lovforslaget Regjeringen la fram i februar 2021. Regjeringen valgte imidlertid å stramme inn grensene for besittelse av narkotika til eget bruk. I tillegg ville de ilegge et gebyr dersom brukere ikke møter opp for den rusrådgivende enheten. Gebyret var ikke knyttet til selve lovbruddet – altså bruk eller besittelse av narkotika – men til manglende frammøte for den kommunale enheten.

Debatt om politiets virkemidler

I mars 2021 ble det gjennomført en høring om rusreformen. Ett av stridspunktene er i hvilken grad politiet mister viktige virkemidler i kampen mot kriminalitet dersom narkotika blir avkriminalisert, for eksempel muligheten til å avdekke mer omfattende kriminalitet eller etterforske dem som solgte narkotikaen. Diskusjonen avdekker at det er stor uenighet om hva politiet har hjemmel til å gjøre.

For å avklare situasjonen skriver Riksadvokaten – den øverste anklagemyndigheten – et brev om «Påtalemyndighetens legalitetskontroll med tvangsmiddelbruk» som publiseres 9. april 2021. Brevet er forfattet av Runar Torgersen, som også ledet Rusreformutvalget.¹

I brevet presiserer Riksadvokaten hvilke virkemidler politiet har i saker om bruk og besittelse av illegale rusmidler. Det gjelder blant annet bruk av urin-/blodprøver, ransakelse uten først å kontakte politijurist (såkalt «etterforskning på ferske spor»), gjennomgang av mobiltelefon for å avdekke omfang av bruk eller selgere, og ransaker av person og bolig. Riksadvokaten varsler også en gjennomgang av dagens praksis for å se om reglene etterleves.

Riksadvokaten understreker at dette ikke er en endring av regelverket, men en presisering. Politiet har aldri hatt lov til å gå lenger enn det som fremgår av presiseringen. Brudd på reglene vil medføre straff for den enkelte polititjenestemann. Mange i politiet mener imidlertid at Riksadvokatens presisering er en reell innskjerping av en praksis som har vært godkjent av alt fra Riksadvokatembetet til Politihøgskolen og domstolene.

Rusreformen forkastes

I juni 2021 stemmer et flertall på Stortinget imot Regjeringens forslag til rusreform, men vedtar likevel opprettelsen av såkalte «rådgivende enheter for narkotikasaker» i kommunene. I Statsbudsjettet for 2022 bevilges det 100 millioner kroner til opprettelse av slike enheter i alle landets kommuner. Alle kommuner skal ha slike enheter innen 1. juli. 2022, men det overlates til kommunene hvordan slike enheter skal organiseres.

Mange kommuner velger å bygge på eksisterende strukturer, slik som SLT-samarbeidet (Samordnende lokale kriminalitetsforebyggende tjenester) eller den kommunale rusrådgiveren. Den nye lovteksten knytter de rådgivende enhetene til straffereaksjonen «påtaleunntatelse på vilkår», slik at den som blir tatt for bruk og besittelse, kan dømmes til å møte for en slik enhet for å slippe straff.

Ved Stortingsvalget i september 2021 ble det en ny regjering bestående av Arbeiderpartiet og Senterpartiet, med støtte fra Sosialistisk Venstreparti på Stortinget. I sin regjeringsplattform lover den nye regjeringen å gjennomføre «en forebyggings- og behandlingsreform» i løpet av regjeringsperioden.

I mellomtiden går diskusjonen videre. I april søker Oslo om å gjennomføre «en lokal rusreform» som et prøveprosjekt. I november sender Bergen en liknende søknad. Justisdepartementet avslår søknaden i februar 2023.

¹ <https://www.riksadvokaten.no/document/patalemyndighetens-legalitetskontroll-med-tvangsmiddelbruk/>

Endringer i politiets praksis og rettsapparatet

Parallelt har Høyesterett fanget opp de politiske signalene om at rusavhengighet ikke skal møtes med straff, men med hjelp. Våren 2022 avsier Høyesterett tre dommer der personer med rusavhengighet får redusert straff for befatning med narkotika til eget bruk, selv i tilfeller der de overskrider de angitte grensene for besittelse. Disse dommene påvirker også straffeutmålingen i liknende saker i hele rettsvesenet.

Høyestrettsdommene berører personer som er «rusavhengige», men avklarer ikke hvordan man skal avgjøre hvem som regnes som «rusavhengig». I ett brev av mai 2022 skriver Riksadvokaten at «[i] fravær av holdepunkter som tilsier at den mistenkte er å anse som rusavhengig, kan det legges til grunn at personen ikke er rusavhengig.» Men de skriver også: «Ved holdepunkter som tilsier rusavhengighet, skal tvil komme den mistenkte til gode.»²

I etterkant av Riksadvokatens brev av 9. april 2021 gjennomfører de regionale statsadvokatembetene en granskning av politiets maktmiddelbruk i mindre alvorlige narkotikasaker før 9. april.

Gjennomgangen fant at politiets praksis på enkelte punkter avviker fra Riksadvokatens retningslinjer, blant annet i forhold til ransaking «på ferske spor» uten å kontakte politijurist, gjennomgang av mobiltelefoner, og ikke minst notoritet, dvs. den skriftlige dokumentasjonen av etterforskningskrittene som er nødvendig for å sikre etterprøvnbarhet.³

Politiet har tilpasset seg de presiseringene som fremgår av Riksadvokatens brev. Selv om Riksadvokaten selv hevder at reglene er klare, rapporterer mange politidistrikter og politijurister at de er usikre på hva de kan og ikke kan gjøre. Det ser ut til at mange er forsiktige med å gripe inn, selv i saker der de hadde hatt hjemmel for å gjøre det. Når Riksadvokaten minner om individuelt straffeansvar dersom man gjør feil, så kan det oppleves tryggere å la være å handle i tvilstilfeller.⁴

I 2022 gjennomførte Riksadvokaten en ny gjennomgang av politiets tvangsmiddelbruk etter 9. april. Gjennomgangen viser at politiet har endret praksis i tråd med retningslinjene fra Riksadvokaten. Rapporten konkluderer med at «politiets etterlevelse av riksadvokatens føringer er bedre, og på enkelte områder betydelig bedre, enn ved forrige undersøkelse.»⁵

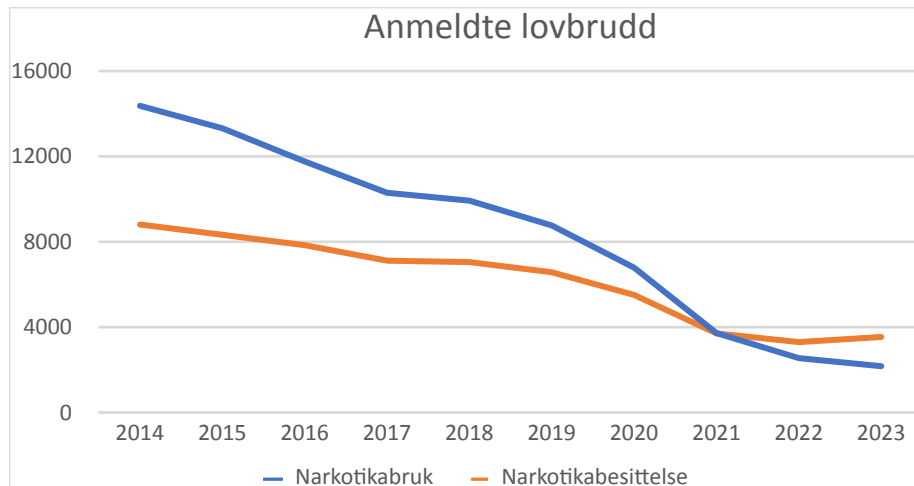
Samtidig som politiet endrer sin praksis, er det færre som blir anmeldt for bruk og besittelse av narkotika. Antallet mindre alvorlige narkotikasaker hadde gått betydelig ned gjennom flere år, men synker brått i 2021 som respons på Riksadvokatens brev. Nedgangen fortsetter i 2022 og 2023.

² <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2022/05/Riksadvokatens-brev-13-mai-2022.pdf>

³ <https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2023/02/Tvangsmiddelbruk-i-mindre-alvorlige-narkotikasaker-nr.-1-2022.pdf>

⁴ <https://www.nrk.no/norge/mener-politifolk-er-usikre-pa-narkoregler-1.16040302>

⁵ <https://www.riksadvokaten.no/document/oppfolgende-rapport-om-politiets-tvangsmiddelbruk/>

Figur 1 Mindre alvorlige narkotikalovbrudd 2014-2023

En annen utfordring for politiet er at det nå er vanskeligere å bevise slike saker. Man har ikke lenger anledning til å ta spytt- eller blodprøver for å bevise bruk av narkotika, og man kan heller ikke ransake personer for å avdekke besittelse, selv om man fortsatt har adgang til visitasjon av klær og sekker.

Veien inn til de rådgivende enhetene er gjennom «påtaleunntatelse med vilkår» - det vil si at man får en dom som sier at man slipper påtale og straff dersom man møter opp for den rådgivende enheten. Når politiet ikke har mulighet til å sikre bevis som holder i en rettssak, forsvinner motivasjonen for å opprette en sak. Enten lar man være å gripe inn, eller så henlegger man saken før den kommer til domstolene.

Resultatet er at antallet personer som blir henvist til de rådgivende enhetene er forsvinnende lite. En gjennomgang gjort av avisen Aftenposten viser at etter ett år var det ingen som var blitt henvist i Oslo. I de seks største byene var det til sammen 10 personer.⁶

De facto avkriminalisering?

Stortinget avviste avkriminalisering i juni 2021, men selv om loverket er uforandret, har politiets praksis endret seg. Færre blir tatt for bruk og besittelse, og det opprettes færre saker på mindre alvorlige narkotikalovbrudd. Antallet anmeldelser har gått ned fra 12.384 i 2020 til 5.806 i 2023.

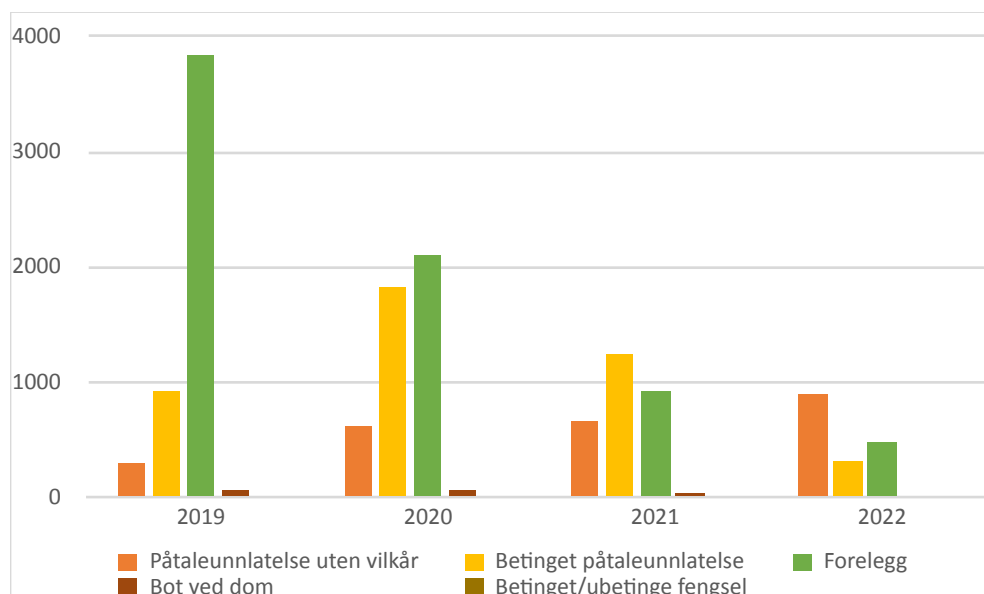
Dels skyldes nok dette at politiet tolker signalene fra Riksadvokaten som at de ikke skal prioritere denne typen saker, og dels har det vært en viss usikkerhet som gjør at politiet og politijuristene er mer forsiktige med å gripe inn. Politiet har fått klare signaler om at de ikke skal gripe inn unødige overfor rusavhengige. Siden politiet ikke alltid ved om en person er rusavhengig eller ikke, kan det være tryggere å la være å gripe inn. Det er dessuten vanskeligere å skaffe bevis som holder i retten, og politiet oppretter derfor færre saker selv der

⁶ [Rådgivning skulle erstatte straff. Tallene fra de store byene overrasker. \(aftenposten.no\)](https://www.aftenposten.no)

rusbruk er avdekket. Mange av sakene som fortsatt avdekkes, kan ha blitt oppdaget i forbindelse med andre lovbrudd, slik som ruspåvirket kjøring.

Vi ser også at reaksjonene på slike lovbrudd har endret seg. Tidligere fikk unge som ble tatt for bruk og besittelse, en «påtaleunntatelse med vilkår» om oppfølging over en periode, gjerne med en kombinasjon av urinprøvekontroller og samtaler. Mange steder hadde de et strukturert oppfølgingsprogram, slik som «Tidlig ute» i Bergen, «TIUR» på Ringerike eller «Lik Praksis» i Trøndelag. Andre steder var oppfølgingen mindre strukturert, og i noen tilfeller besto den i hovedsak av urinprøver for å avdekke fortsatt bruk. Forelegg var likevel den vanligste reaksjonen.

De siste årene ser vi at antallet straffereaksjoner har gått betydelig ned, fra 5102 i 2019 til 1701 i 2022. Antall forelegg har gått ned med nærmere 90 prosent. Antallet som idømmes «påtaleunntatelse med vilkår» er omtrent halvert i 2021 og 2022 sammenliknet med de to foregående årene. Antallet som får «påtaleunntatelse uten vilkår» er derimot mer enn tredoblet. Ingen ble idømt fengselsstraff i løpet av perioden.

Figur 2 Straffereaksjoner ved brudd på Legemiddeloven (bruk og besittelse) Kilde: SSB

Mange som jobber med ungdom rapporterer at unge tror det har blitt lovlig å bruke narkotika. Dette er åpenbart ikke riktig, men det er mulig at diskusjonen rundt avkriminalisering og den reduserte risikoen både for å bli tatt og for å få en straffereaksjon har bidratt til at et slikt inntrykk har fått feste seg.

Flertallet av unge vet likevel at narkotika fortsatt er forbudt. En undersøkelse gjort for Blå Kors viser at 9 prosent av de unge tror at cannabis er lovlig, mens 7 prosent sier at de ikke vet.⁷ Mange forstår nok at narkotika fortsatt er forbudt, men konstaterer at risikoen for å bli tatt er liten, og risikoen for å bli straffet, er enda mindre.

⁷ [Oppmerksomhetsmåling av valgdirektoratets informasjonstiltak \(blakors.no\)](https://www.blakors.no/oppmerksomhetsmaaling-av-valgdirektoratets-informasjontiltak)

Dagens praksis versus Rusreformutvalgets forslag

Solberg-regjeringens rusreform ble forkastet i Stortinget, men dagens praksis kan likevel ses som en delvis gjennomføring av reformen.

Først og fremst ble det etablert rusrådgivende enheter i alle kommuner. Veien inn til disse enhetene går imidlertid gjennom påtaleunntatelse med vilkår, ikke gjennom pålegg fra politiet.

Dette fører trolig til at færre personer henvises til disse enhetene enn om politiet hadde kunnet gi pålegg om oppmøte, fordi terskelen for å gi et slikt pålegg er lavere enn for påtaleunntatelse med vilkår.

Det er ikke gitt at alle som hadde fått pålegg fra politiet, faktisk ville møtt opp, ettersom Rusreformutvalget ikke la opp til noen reaksjon ved manglende fram møte. I Regjeringens forslag lå det imidlertid inne et gebyr ved manglende oppmøte som gir et incentiv for å rette seg etter politiets pålegg.

I flere brev har Riksadvokaten presisert at bruk og besittelse av narkotika til eget bruk er så lite alvorlig at bruk av tvangsmidler som personundersøkelse, ransaking, husundersøkelse og undersøkelse av mobiltelefon er uforholdsmessig. Politiet har derfor ikke noen andre maktmidler til rådighet nå enn dersom rusreformen hadde blitt gjennomført. Selv om Riksadvokaten understreker at de ikke har endret reglene, bare presisert dem, så avviker det fra tidligere praksis både i politiet og domstolene.

Bruk og besittelse er ikke avkriminalisert, men oppdagelsesrisikoen er redusert, og straffen for lovbrudd er redusert. Som vi har sett, er det langt færre som blir tatt for mindre narkotikalovbrudd, og enda færre som straffes.

I tillegg til at oppdagelsesrisikoen er redusert, er også straffene mildere. Reaksjonen som ilegges likner på reaksjonen som er beskrevet i Rusreformutvalgets forslag, med pålegg om ett enkelt fram møte for den rusrådgivende enheten. I realiteten er det svært få som får en slik reaksjon.

I fastsettelsen av terskelverdiene for mengden narkotika som er å anse som «til eget bruk» har Riksadvokaten lagt seg på samme linje som Rusreformutvalget, f.eks. inntil 5 gram kokain, heroin eller amfetamin, 15 gram cannabis, eller 2 kilo khat.⁸ Dette er høyere enn det forslaget Regjeringen la fram for Stortinget.

Disse terskelverdiene angir imidlertid ikke grensen for hva som er avkriminalisert, men grensen mellom «eget bruk» og «oppbevaring». Begge forholdene er straffbare, men «eget bruk» straffes vanligvis med påtaleunntatelse, mens «oppbevaring» kan straffes med bøter og fengsel.

Behov for avklaringer

På lokalplan har politi, ungdomsarbeidere og politikere uttrykt bekymring over utviklingen etter 2021. Politiet er usikre på reglene for bruk av tvangsmidler i brukersaker. Færre ungdommer blir avdekket for bruk og besittelse, og det er derfor færre som får oppfølging i hjelpeapparatet.

⁸ <https://www.riksadvokaten.no/document/retningslinjer-etter-hoyesterettsdommer-om-rusavhengige/>

Nesten ingen blir sendt til de rusrådgivende enhetene. Det er også uklart hvordan man skal skille mellom rusavhengige og andre brukere.

I mai 2023 nedsatte regjeringen Rushåndhevingsutvalget, som skal utrede «strafferettslige og straffeprosessuelle spørsmål i tilknytning til regjeringens forebyggings- og behandlingsreform for rusfeltet.»

Utvalget ble bedt om å ta stilling til en rekke spørsmål, deriblant hvordan man i praksis skal kunne definere og operasjonalisere begrepet «rusavhengig» og vurdere hvilke beviskrav som kreves for at en person skal anses som rusavhengig. Utvalget skal også vurdere terskelverdiene for mengden narkotika som anses å være til egen bruk og drøfte om det er behov for å sette lavere grenser enn dem Riksadvokaten og Høyesterett har fastsatt.

Rushåndhevingsutvalget skal også se på om det er tilstrekkelig klare rammer for politiets bruk av tvangsmidler i slike saker, og om politiet bør gis tilgang til andre virkemidler. Utvalget skal særlig se på om politiet har de virkemidlene de trenger for å avdekke narkotikabruk blant ungdom og til å avdekke og bekjempe mer alvorlig narkotikakriminalitet. Utvalget kan også foreslå lovendringer dersom de mener politiet har behov for nye tvangsmidler.⁹

Utvalget skal legge fram sin rapport i juni 2024, og det er ventet at anbefalingene skal inngå i arbeidet med regjeringens forebyggings- og behandlingsreform. Det er fortsatt uklart når denne kommer.

Konsekvenser for narkotikasituasjonen i Norge

Per i dag er det ikke mulig å si sikkert hvordan disse endringene har påvirket narkotikasituasjonen i Norge. Dels har vi bare data fra ett eller to år, og dels er det en rekke andre faktorer som påvirker situasjonen og gjør det umulig å trekke klare konklusjoner.

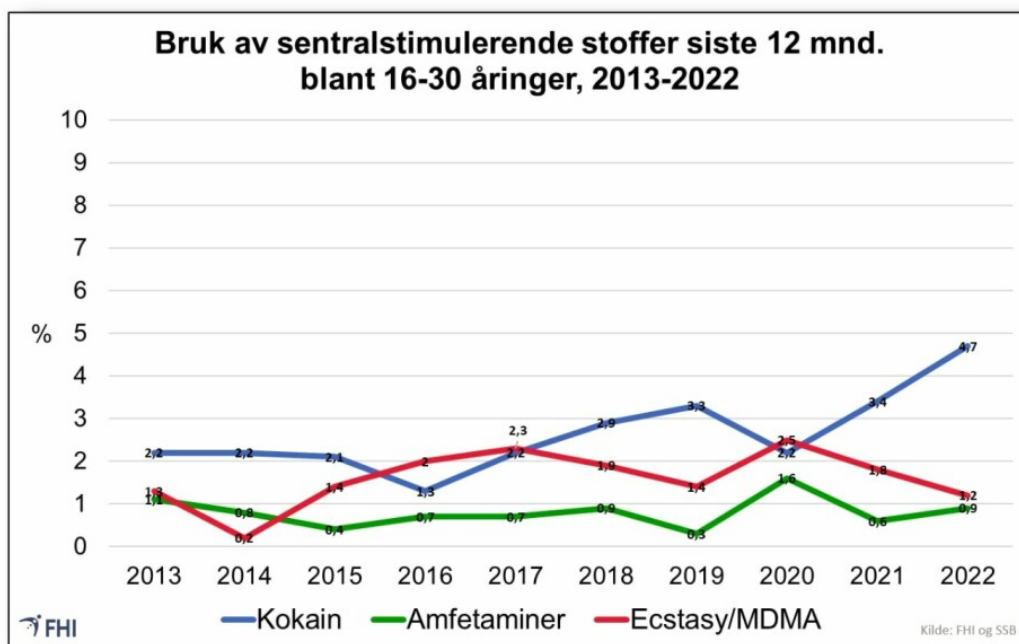
En mulig hypotese er at redusert oppdagelsesrisiko og lavere straff reduserer den avskrekkende effekten av lovforbudet mot bruk og besittelse av narkotika, og at dette resulterer i økt bruk.

Rusreformutvalgets gjennomgang av forskningslitteraturen viste imidlertid at de ikke fant noen klar sammenheng mellom avkriminalisering og bruk av narkotika.

Så langt er det begrenset med data, men alt tyder på at bruken av kokain har økt betydelig i Norge de siste årene. Norge er nå blant landene i Europa med høyest kokainbruk, ifølge den siste rapporten fra EMCDDA.¹⁰ Det er mulig at dette kan knyttes til politiets svekkede innsats, men økningen i kokainbruk er først og fremst en del av en større internasjonal trend med økt bruk i mange land. Norge er et attraktivt marked med høy kjøpekraft.

⁹ <https://nettsteder.regjeringen.no/rushandhevingsutvalget/mandat/>

¹⁰ [Norge på «pallen» i kokainbruk: - Ikke ønskelig \(tv2.no\)](https://www.tv2.no/nyheter/11012024/norge-pa-pallen-i-kokainbruk-ikke-oenkelig)

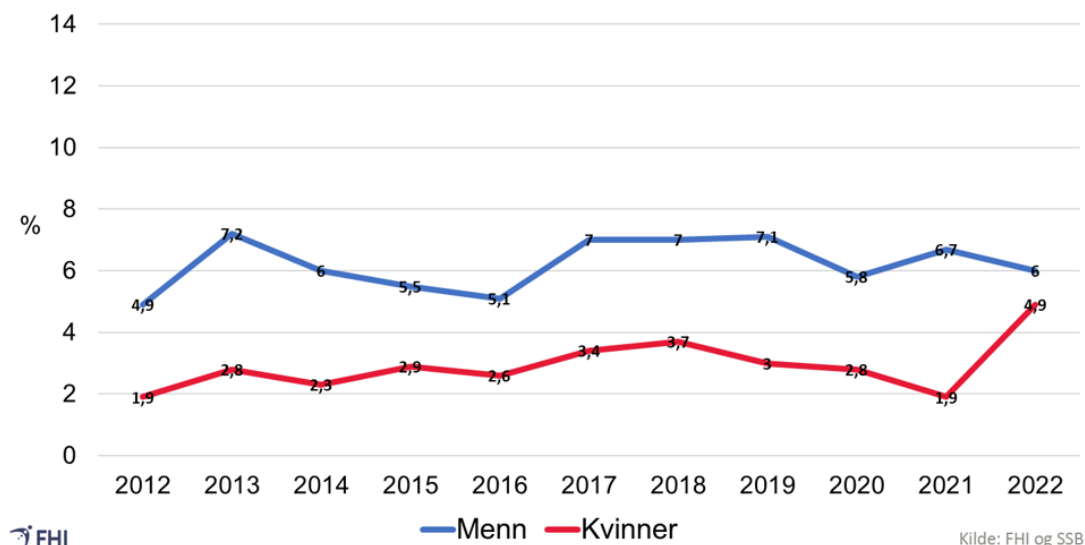
Figur 3 Bruk av sentralstimulerende stoffer siste år (Kilde: FHI)

Selv om det har vært en økning, er kokainbruk fortsatt et relativt marginalt fenomen i befolkningen som helhet. I enkelte aldersgrupper finner vi imidlertid forholdsvis høye tall. I Ung i Oslo-undersøkelsen i 2023 oppga 17 prosent av guttene og 8 prosent av jentene i siste året på videregående har brukt kokain. Det er en tredobling siden 2018.¹¹ Tallene for andre sentralstimulerende stoffer har vært relativt stabile.

Cannabis har tradisjonelt vært det mest utbredte ulovlige stoffet. Cannabisbruken har også vært forholdsvis stabil, selv om vi ser et lite hopp i bruken blant kvinner fra 2021 til 2022.

¹¹ <https://www.ungdata.no/okt-kokainbruk-blant-ungdom-pa-videregaende-i-oslo/>

Cannabisbruk siste 12 mnd, menn og kvinner 2012-2022

Det er imidlertid ikke mulig å knytte dette opp til politikkenninger på nasjonalt nivå. Parallelt med rusreformdebatten og debatten om politiets virkemidler i Norge pågår det en internasjonal debatt om cannabislegalisering. Cannabis har også blitt mer normalisert og utbredt som følge av legaliseringen i Nord Amerika. Bruksnivået varierer dessuten ofte fra år til år, og vi behøver lengre dataserier før vi kan si med sikkerhet om det er en del av en lengre trend.

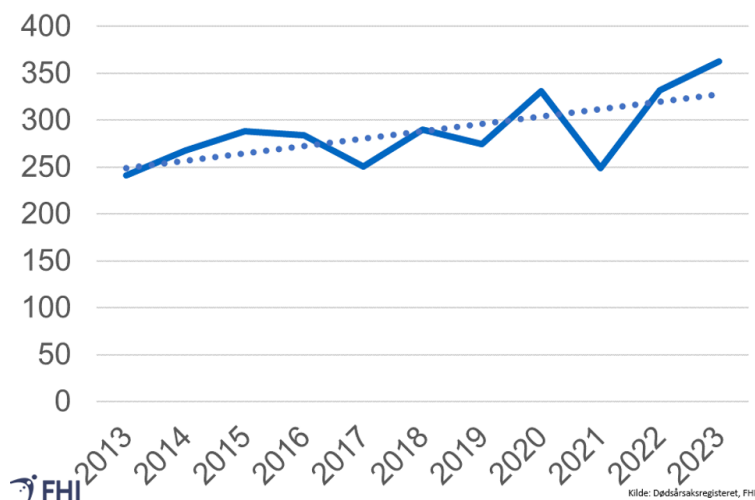
«Bruk siste 12 måneder» er et forholdsvis grovt mål på narkotikabruk i befolkningen. Det ville også vært interessant å se om endringene har påvirket hyppigere bruk, slik som daglig eller nær daglig bruk. Det kan dessuten tenkes at politiets endrede praksis gjør at bruken blir mer åpenlys og synlig enn før, siden risikoen for å bli tatt er redusert. Dette kan på sikt bidra til å normalisere bruk av ulovlige rusmidler.

En annen hypotese er at redusert straff og mindre politiinnsett reduserer stigma knyttet til narkotikabruk. Tilhengerne av avkriminalisering hevder at dette gjør bruken tryggere og senker terskelen for å søke hjelp. Ved å dreie samfunnets reaksjoner «fra straff til hjelp» kan man dessuten kanalisere flere inn i behandling. Dette kan resultere i mindre narkotikarelaterte problemer og færre dødsfall.

De siste to årene har vi imidlertid sett en økning i narkotikautløste dødsfall fra rundt 250 i 2021 til mer enn 360 i 2023. Det er tilfeldige variasjoner antall dødsfall fra år til år, men økningen er så stor at det ser ut til å være en stigende trend.

Årsakene til dette er trolig sammensatt. Vi har ikke grunnlag for å knytte økningen til de ruspolitiske endringene vi har vært gjennom. På den annen side er det hittil heller ingenting som tyder på at endringene har bidratt til å redusere antallet narkotikarelaterte dødsfall.

Figur 1. Antall narkotikautløste dødsfall.
2013 – 2023. Norge.

Figur 4 Narkotikarelaterte dødsfall i Norge

Neste skritt

Rushåndhevingsutvalget legger fram sin rapport i juni 2024. Vi kan vente debatt rundt resultatene, særlig dersom utvalget anbefaler en innstramming fra dagens praksis.

Regjeringens lenge varslede Forebyggings- og behandlingsreform skal også legges fram i løpet av året. Reformen bli lagt fram som en Stortingsmelding, som skal behandles politisk på Stortinget. Selv om reformen legges fram tidlig i høst, vil det være knapt med til fram til neste stortingsvalg.

Regjeringen vil trolig kunne skaffe et parlamentarisk flertall for reformen med støtte fra Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti. Det vil imidlertid være viktig å finne et kompromiss som samler et bredt flertall. Arbeiderpartiet står ikke samlet i dette spørsmålet. Partilagene i de største byene har ved flere anledninger uttalt seg positivt til Solberg-regjeringens rusreform og stemt for «lokale rusreformer» i både Bergen og Oslo. AP-ledelsen har imidlertid avvist avkriminalisering.

Høyre og Venstre tar fortsatt til orde for sin egen Rusreform. Dersom vi får en ny regjering der Høyre og Venstre er med, er det mulig at de vil forkaste Arbeiderpartiets plan og heller fremme sin egen rusreform på nytt.

Veien videre vil derfor avhenge av om man klarer å finne fram til et bredt kompromiss som adresserer utfordringene med dagens situasjon. Dersom man ikke finner et slikt kompromiss vil den videre utviklingen avgjøres av den politiske utviklingen, f.eks. om det blir omkamp om avkriminalisering i Arbeiderpartiet, om det blir regjeringsskifte etter stortingsvalget neste år og i så fall hvilken parlamentarisk støtte en eventuell ny borgerlig regjering trenger. Både Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet har hittil vært negative til avkriminalisering.

Rapportförfattare: Stig-Erik Sörheim